

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 437

**Finanse na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Magorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-592-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Jacek Adamek: Ubóstwo w perspektywie islamu – wybrane zagadnienia / Poverty in the perspective of Islam – selected problems.....	11
Agnieszka Alińska: Shadow banking jako element zrównoważonego rozwoju systemu finansowego / Shadow banking as an element of sustainable development financial system.....	22
Kamil Borowski: Finansowanie ochrony środowiska w Polsce przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej / Financing of environmental protection in Poland by the National Fund for Environmental Protection and Water Management.....	32
Grażyna Borys: Opłata eksploatacyjna jako kategoria finansowa / Service charge as a financial category.....	42
Krystyna Brzozowska: Multilateralne instytucje finansowe w Europie wobec wymagań zrównoważonego rozwoju / Multilateral financial institutions in Europe towards sustainable development requirements.....	51
Dorota Burzyńska: Inicjatywy klastrowe elementem zielonej gospodarki / Cluster initiatives as an element of green economy.....	63
Michał Buszko, Dorota Krupa: Fundusze sekurytyzacyjne a zrównoważony rozwój rynku finansowego w Polsce / Securitisation funds and sustainable development of financial market in Poland.....	75
Michał Buszko, Dorota Krupa, Damian Walczak: Rynek finansowy wobec starzejącego się społeczeństwa / Financial market towards an ageing society.....	87
Zuzanna Czekaj: Opłata za emisję spalin jako źródło finansowania ochrony środowiska / Fee for issue of exhaust as a source of financing of environmental protection.....	96
Ewa Dziawgo: Zastosowanie opcji forward start w ocenie strategicznych przedsięwzięć proekologicznych / Applying forward start options in the assessment of strategic pro-ecological projects.....	106
Leszek Dziawgo: Ekologiczne fundusze inwestycyjne banków szwajcarskich / Ecological investment funds of Swiss banks.....	115
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Bankowość alternatywna. Społeczna ewolucja biznesu finansowego – wybrane aspekty ekologiczne / Alternative banking. Social evolution of financial business – selected ecological aspects.....	124

Joanna Fila: Zielone mikrofinanse jako element zrównoważonego rozwoju / The green microfinance as an element of the sustainable development.....	132
Magdalena Frasyniuk-Pietrzyk, Magdalena Walczak-Gańko: Świadomość potrzeby planowania emerytalnego / Awareness of the necessity of retirement planning.....	143
Juliusz Giżyński: Europejska Rada Budżetowa jako organ uzupełniający narodowe rady fiskalne w krajach strefy euro / The European Fiscal Board as a body complementing national fiscal councils in the euro area countries.	156
Agata Ibron: Systemy wsparcia odnawialnych źródeł energii w Polsce / The support systems for renewable energy sources in Poland.....	167
Bogna Janik: Dochód–ryzyko w inwestycjach społecznie odpowiedzialnych na podstawie portfeli pasywnych spółek z krajów Europy Środkowo-Wschodniej / Income-risk in value-based investing in Central and Eastern European countries (CEECs) – based on the companies reflected in socially responsible indices	177
Klaudia Jarno: Zaangażowanie Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju w <i>carbon finance</i> w świetle tworzonych przez niego funduszy węglowych i mechanizmów finansowych / Involvement of the International Bank for Reconstruction and Development in carbon finance in the light of its carbon funds and financial mechanisms.....	187
Dariusz Klimek: Fundusz Muncypalny jako instrument finansowania zrównoważonego rozwoju lokalnego / Municipal Fund as the instrument the sustainable local development financing	199
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc <i>de minimis</i> i jej szczególna rola w systemie pomocy publicznej w Polsce / <i>De minimis</i> aid and its particular role in the system of state aid in Poland	208
Jan Koleśnik: Współczesny bank centralny jako organizacja społecznie odpowiedzialna / Contemporary central bank as a socially responsible organization	222
Dorota Korenik: Spór o odpowiedzialność zewnętrzną współczesnego banku / The dispute on external responsibility of a contemporary bank.....	230
Jolanta Korkosz-Gębska: Rola innowacji ekologicznych w budowaniu przewagi konkurencyjnej województwa świętokrzyskiego / The impact of environmental innovations in a formation of the competitive advantage of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	244
Katarzyna Kowalska: Kontrowersje wokół CSR w handlu detalicznym branży FMCG / Controversy over CSR in FMCG retail trade industry.....	252
Danuta Król: Istota zarządzania długiem samorządowym w procesie zrównoważonego rozwoju lokalnego / Essence of local government debt management	261
Dorota Krupa: Wspieranie inwestowania długoterminowego z wykorzystaniem funduszy inwestycyjnych na poziomie UE / Supporting long-term investments with the use of investment funds at the EU level	270

Iwona Lubimow-Burzyńska: Znaczenie edukacji dla wzrostu gospodarczego – przegląd badań / Importance of education for economic growth – a review of research	280
Piotr P. Malecki: Europejski model sprawozdawczości statystycznej w zakresie wydatków na ochronę środowiska i jego zastosowanie w Polsce / European statistical reporting model for environmental protection expenditure and its use in Poland	288
Katarzyna Mamcarz: Dźwignia ceny złota / Gold price leverage.....	299
Teresa Mikulska, Grażyna Michalczuk: Komunikacja w obszarze działań przy wykorzystaniu modelu LBG / Communication within the area of socially responsible activities using the LBG model	309
Katarzyna Olejniczak: Innowacyjne podejście do CSR – ujęcie Vissera / Innovative approach to the CSR – Visser approach	320
Jarosław Pawłowski: Ecorating hoteli odpowiedzią na wymagania konsumentów / Eco-rating of hotels as a response to customers' requirements ..	328
Dariusz Piotrowski: Potencjał wykorzystania sukuk w zakresie zarządzania długiem Skarbu Państwa / The potential for using sukuk in the scope of managing state treasury debt	338
Piotr Podsiadło: Finansowanie pomocy publicznej na ochronę środowiska w Unii Europejskiej – zagadnienia interpretacyjne / Granting of state aid for environmental protection in the European Union – the interpretation problems	348
Tomasz Potocki: Poziom wiedzy finansowej wśród mieszkańców terenów peryferyjnych, zagrożonych ubóstwem / The level of financial literacy among population of rural regions threatened by poverty.....	360
Wiesława Przybylska-Kapuścińska, Magdalena Szyszko: Zrównoważona polityka pieniężna? Ewolucja celów banku centralnego wobec współczesnych wyzwań / Balanced monetary policy? Modern challenges as the central bank's goals	373
Dominik Sadlakowski: Państwowe fundusze majątkowe jako element międzynarodowej strategii gospodarczej na przykładzie Chin / Sovereign Wealth Funds as part of international economic strategy on the example of China.....	383
Beata Sadowska: Strategia Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe a zrównoważony rozwój / Strategy of National Forests Holding vs. sustainable development	393
Małgorzata Solarz: Altruizm a odporność finansowa gospodarstw domowych / Altruism vs. financial resilience of households.....	402
Michał Soliwoda: Zmiany klimatu jako wyzwanie dla zarządzania ryzykiem w polskim rolnictwie / Climate change as a challenge for risk management in Polish agriculture.....	411

Joanna Stawska: Zadłużenie sektora <i>general government</i> a wzrost gospodarczy w kontekście zrównoważonych finansów publicznych / General government sector debt and economic growth in the context of sustainable public finances	426
Dawid Szutowski, Piotr Ratajczak: Emisja komunikatów o działaniach w zakresie społecznej odpowiedzialności a wartość dla akcjonariuszy / The relation between corporate social responsibility activities' announcements and shareholder value.....	436
Paulina Szyja: Kształtowanie gospodarki niskoemisyjnej na poziomie samorządu terytorialnego / Transition to a low carbon economy at the level of local government	447
Magdalena Ślebocka: Rola i znaczenie PPP w finansowaniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych / Role and importance of PPP in revitalization projects financing	464
Jerzy Węclawski: Determinanty kształtowania bankowości relacyjnej w odniesieniu do średnich przedsiębiorstw w Polsce / Determinants of relationship banking creation in relation to medium-sized enterprises in Poland ..	473
Stanisław Wieteska: Pozostałości pestycydów w płodach rolnych w Polsce w świetle założeń zrównoważonego rozwoju rolnictwa / Pesticide residues in agricultural crops in Poland in the light of the principles of sustainable development of agriculture	482
Aneta Wszelaki: Znaczenie prawnych zabezpieczeń kredytów w tworzeniu rezerw celowych w bankach / Importance of legal collateral credits in the creation of specific provisions in banks	494
Justyna Zabawa: Rozwój i finansowanie odnawialnych źródeł energii. Przypadek gospodarki Niemiec / Development and financing of renewable energy sources. The case of German economy	503
Agnieszka Żołądkiewicz: Ocena poziomu zrównoważonego rozwoju gmin miejskich województwa warmińsko-mazurskiego / Assessment of level of sustainable development of municipalities of the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship	513

Wstęp

Zadaniem nauki jest poszukiwanie racjonalnych rozwiązań dla cywilizacyjnych wyzwań współczesnego świata. Jednym z takich kluczowych wyzwań jest także rozwój zrównoważony. Idea zrównoważonego rozwoju jest niezwykle obiecująca, ale z całą pewnością wymaga ogromnego zaangażowania ekonomistów. Nauki ekonomiczne, a w tym dyscyplina nauki „finanse”, podejmują to wyzwanie. Wiele badań, spotkań, konferencji i publikacji służy naukowej analizie oraz praktycznej implementacji zasad zrównoważonego rozwoju we współczesnej gospodarce w zakresie finansów i rachunkowości.

Proces naukowego opracowywania problemu trwa, a społeczna ewolucja biznesu dostarcza ambitnych tematów badawczych. Po latach pracy możemy wskazać zarówno na konkretne sukcesy, jak też i na wiele wątpliwości w zakresie koncepcji zrównoważonych finansów. Materialnym dowodem naukowego wkładu w poszerzanie wiedzy są publikacje. Znaczna część aktualnego dorobku naukowego dyscypliny „finanse” dotycząca zrównoważonego rozwoju jest już od lat regularnie prezentowana w Pracach Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Kontynuujemy ten cykl opracowań.

W niniejszym tomie zebraliśmy wyselekcjonowane artykuły autorów z wielu uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Ich tematyka skoncentrowana jest na zagadnieniach finansów i zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono w nich doskonale rozważania teoretyczne oraz konkretne przykłady z praktyki gospodarczej. Każdy artykuł stanowi inspirujący materiał naukowy.

Szczególne podziękowania należą się nie tylko Autorom, ale także Recenzentom, którzy podjęli trud oceny nadesłanych materiałów. Jako redaktorzy tomu wraz z Autorami i Recenzentami mamy nadzieję, że poprzez publikację naszego wspólnego dzieła wnosimy istotny wkład w naukowe opracowanie problematyki finansowania zrównoważonego rozwoju.

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Dorota Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: dorota.korenik@ue.wroc.pl

SPÓR O ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZEWNĘTRZNA WSPÓŁCZESNEGO BANKU

THE DISPUTE ON EXTERNAL RESPONSIBILITY OF A CONTEMPORARY BANK

DOI: 10.15611/pn.2016.437.22

JEL Classification: G2

Streszczenie: Kwestią podjętą w opracowaniu jest odpowiedzialność makroekonomiczna *versus* społeczna odpowiedzialność biznesu w działalności banku, będące podstawowymi typami odpowiedzialności zewnętrznej (publicznej). Dzięki zastosowaniu kolejno dwóch ujęć porównawczych typów odpowiedzialności zewnętrznej banku, ekonomiczno-społecznego i prawnego, otrzymano opis obu typów tej odpowiedzialności, a także różnic i podobieństw występujących między nimi.

Słowa kluczowe: bank, odpowiedzialność zewnętrzna (publiczna), typy, odpowiedzialność makroekonomiczna, społeczna odpowiedzialność biznesu, odpowiedzialność w prawie polskim.

Summary: The issue addressed in the paper is macroeconomic vs. corporate social responsibility of a bank, which are basic types of public responsibility. Thanks to the application of two comparative – economic and social as well as legal – approaches of a bank’s public responsibility, consecutively, a description of both types of public responsibility was obtained, as well as similarities and differences between them.

Keywords: bank, external (public) responsibility, types, macroeconomic responsibility, corporate social responsibility, responsibility in the Polish law.

Odpowiedzialność – to, co inni powinni ponosić

Julian Tuwim

1. Wstęp

Odpowiedzialność makroekonomiczna i odpowiedzialność społeczna (CSR, *Corporate Social Responsibility*) stanowią dwa podstawowe typy odpowiedzialności ze-

wewnętrznej (publicznej) współczesnego banku, rozumianej jako odpowiedzialność za wpływ na gospodarkę i społeczeństwo.

Odpowiedzialność zewnętrzna nadal pozostaje sprawą sporną o to, jaki powinien być jej zakres, a spór ten staje się coraz bardziej zaciekle i ważny (w obliczu tworzenia się systemu finansowego coraz silniej narażonego na zjawiska destrukcyjne, kryzysowe). Odpowiedzialność zewnętrzna kształtuje się pod wpływem zmieniających się oczekiwań wobec banków jako organizacji będących częścią systemu ekonomiczno-społecznego, otwartymi na zmiany w ich otoczeniu zewnętrznym. Współcześnie oczekiwania te ulegają zmianom i stają się większe niż kiedykolwiek wcześniej, co powoduje zmienianie się wyobrażenia odpowiedzialności publicznej.

Można wyodrębnić dwa podstawowe typy odpowiedzialności zewnętrznej, o które zaczął toczyć się spór: który z nich (odpowiedzialność makroekonomiczna czy odpowiedzialność społeczna w rozumieniu społecznej odpowiedzialności biznesu, CSR) jest odpowiedni i wystarczający z punktu widzenia dostarczania przez bank pozytywnego wkładu do dobrobytu społeczeństwa (lub inaczej – do kształtowania się pożądanego ładu społeczno-gospodarczego), przy uwzględnieniu, że bank jest podmiotem sektora prywatnego i tym samym musi realizować cele własne, komercyjne?

Celem pracy jest określenie i wyjaśnienie istoty oraz typów odpowiedzialności zewnętrznej współczesnego banku (z wyłączeniem banku mającego status banku centralnego), a także ustalenie cech różnicujących i upodabniających oba typy tej odpowiedzialności (makroekonomicznej i społecznej zgodnej z CSR). Opracowanie ma charakter teoretyczno-koncepcyjny; oferuje sposób wyjaśnienia oraz wyjaśnia różnice i podobieństwa między dwoma podstawowymi typami odpowiedzialności publicznej banku. Dzięki temu można trafniej określić potencjał obu typów odpowiedzialności w kontekście zapewnienia przez bank pozytywnego wpływu na ład społeczno-gospodarczy.

Autorka proponuje i stosuje dwie różne perspektywy porównywania obu typów odpowiedzialności zewnętrznej (publicznej): ekonomiczno-społeczną i prawną. Perspektywy te częściowo wzajemnie się przenikają, ale i dopełniają. Dzięki temu powstaje dość kompletny obraz obu typów tej odpowiedzialności publicznej, a także opis różnic i podobieństw występujących między nimi.

2. Istota i typy odpowiedzialności zewnętrznej banku

Odpowiedzialność zewnętrzną (w przeciwieństwie do odpowiedzialności wewnętrznej, tj. wobec wewnętrznych interesariuszy banku), wyróżnia umowa publiczna, mniej lub bardziej sformalizowana i związana z rolą służebną banku. Jest to odpowiedzialność, która ciąży na banku na mocy zawartej umowy publicznej. Można wyodrębnić dwa jej zasadnicze rodzaje: odpowiedzialność makroekonomiczną i odpowiedzialność społeczną rozumianą jako społeczną odpowiedzialność biznesu. Od banku (właścicieli i zarządu) zależy, którego rodzaju odpowiedzialność będzie

słowny realizować: odpowiedzialność makroekonomiczną czy odpowiedzialność społeczną.

Odpowiedzialność makroekonomiczna jest ukierunkowana na wnoszenie korzyści do gospodarki lokalnej/regionu oraz całej gospodarki. Wynika z innych pobudek niż dotyczących zysku własnego, wynika z pobudek moralnych. Ale też stwarza bankowi lepszą perspektywę osiągania stabilnego, długotrwałego zysku. Banki podejmujące odpowiedzialność makroekonomiczną mają większe szanse (niż banki ukierunkowane faktycznie tylko na interes własny) na zdobycie i utrzymanie akceptacji społecznej dla swych działań, która bankom jest najbardziej potrzebna w okresach słabnącej lub utraconej przez system finansowy stabilności.

Zagadnienie odpowiedzialności makroekonomicznej łączy się z postrzeganiem banku jako określonego podmiotu podsystemu ekonomicznego w systemie społecznym, tj. jako pośrednika finansowego. Punktem wyjścia w opisie tej odpowiedzialności jest tradycyjna teoria pośrednictwa finansowego (*financial intermediation*), w której można wyróżnić dwa paradygmaty uzasadniające potrzebę istnienia instytucji bankowej w gospodarce, czyli paradygmat kosztów transakcyjnych i paradygmat niepełnej informacji. Łączy się z tym oczekiwanie, że każdy bank podejmuje się odpowiedzialności za prowadzenie działalności w taki sposób i w takim zakresie, że wykazana jest jego racja bytu, znajdująca akceptację społeczną. Co ciekawe, formowanie się teoretycznych podstaw odpowiedzialności makroekonomicznej nie zostało zakończone. Nie należy bowiem pomijać najnowszego, trzeciego paradygmatu uzasadniającego istnienie banku jako pośrednika finansowego.

W najnowszej teorii pośrednictwa finansowego pojawiło się podejście, które pokazuje szczególne znaczenie banku w radzeniu sobie z ryzykiem występującym w gospodarce. Bank jest tu postrzegany jako instytucja zarządzająca ryzykiem na zlecenie (*delegated risk manager*) albo instytucja pozwalająca łagodzić ryzyko rynkowe wynikające z cyklu koniunkturalnego (*bank's role in the intertemporal smoothing of risk*). W najnowszym nurcie uzasadnienia potrzeby istnienia banku stawia się tezę, że instytucja taka powinna mieć przewagę kosztową nad innymi podmiotami w zakresie zarządzania i redystrybuowania ryzyka w gospodarce [Hakenes 2003], zatem podstawową działalnością banku jest zarządzanie ryzykiem [Allen, Santomero 1998]. Tym samym na banku ciąży odpowiedzialność za zbudowanie przewagi w zakresie zarządzania ryzykiem, ku pożytkowi własnemu, klientów i gospodarki.

Drugi z typów odpowiedzialności zewnętrznej, tj. odpowiedzialność społeczna, jest ujmowany jako rozszerzenie odpowiedzialności makroekonomicznej o inne niż ekonomiczny (rynkowy) wymiar. W ujęciu współczesnym odpowiedzialność ta wpisuje się w lansowaną koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu, w tym wypadku biznesu bankowego (*corporate social responsibility, CSR*).

Zgodnie z ideą CSR organizacje biznesowe są integralną częścią systemu społecznego, nie tylko zaś jego układu ekonomicznego, i powinny w sposób równorzędny kształtować swoje relacje ze wszystkimi grupami interesu. Jednocześnie rezultaty takich relacji w postaci wkładu do poprawy jakości życia (dobrobytu materialnego)

winy być widoczne w kilku płaszczyznach: przedsiębiorstwo–pracownicy i ich rodziny, przedsiębiorstwo–społeczność lokalna, przedsiębiorstwo–całe społeczeństwo (względnie otoczenie przedsiębiorstwa) postrzegane w różnej skali: narodowej, globalnej, przedsiębiorstwo–właściciele. Wtedy można mówić o dostarczaniu przez przedsiębiorstwo zrównoważonej wartości właścicielom i niewłaścicielom, co jest celem przedsiębiorstwa odpowiedzialnego społecznie.

Wśród głównych obszarów odpowiedzialności współczesnego przedsiębiorstwa (w tym wypadku przedsiębiorstwa bankowego) wymienia się: prawa człowieka, warunki pracy, równość i różnorodność, ochronę konsumenta, wpływ na środowisko naturalne i zdrowie, rozwój ekonomiczny, etyczne zachowania biznesowe, lobbyng i wpływy polityczne, rolę przedsiębiorstw w strefach konfliktów [Swift, Zadek 2002].

3. Rola i powinności banku w różnych typach odpowiedzialności zewnętrznej

Pomiędzy oboma typami odpowiedzialności zewnętrznej występują różnice i podobieństwa, a także pewne powiązania (które szczegółowo zostały omówione w monografii autorskiej na temat odpowiedzialności banku [Korenik 2009]). Można je ująć w kilku następujących punktach:

1. Odpowiedzialność makroekonomiczna łączy się z wyborami ekonomicznymi banku i polega na zapewnieniu korzyści ekonomicznych pojedynczym podmiotom, z którymi bank ma bezpośrednią styczność, oraz korzyści makroekonomicznych poprzez wypełnianie przypisanych bankom funkcji makroekonomicznych.

2. Funkcje makroekonomiczne banku (banków) współcześnie podlegają rozszerzeniu i tym samym oczekuje się większej odpowiedzialności makroekonomicznej banków. Od banków oczekuje się podjęcia nowej roli, stosownie do potrzeb nowoczesnego społeczeństwa, przeistaczającego się w tzw. społeczeństwo ryzyka (czyli funkcjonującego w warunkach rosnącego ryzyka systemowego). Banki mają występować w roli zarządzających ryzykiem w gospodarce, poprzez nie tylko doskonalenie własnych systemów zarządzania ryzykiem, ale również pomaganie klientom w zarządzaniu ryzykiem. Powinnością banku staje się perspektywne ujmowanie ryzyka, opracowywanie i poszukiwanie coraz to lepszych metod jego kontrolowania i opanowania. Może to pozwolić bankom, które uznają powinność (współ)tworzenia wzrostu gospodarczego, lepiej służyć gospodarce realnej i wspierać jej wzrost/rozwoj lub przyczyniać się do rozwoju sektora bankowo-finansowego.

3. Odpowiedzialność makroekonomiczna nie wymaga od banku zachowania jego spójności z bankowością. Przez to dla banku biorącego na siebie odpowiedzialność makroekonomiczną jako jedyną swą odpowiedzialność publiczną nie jest zamknięta ani ograniczona perspektywa ewentualnego zerwania więzi z bankowością. Natomiast powinność zapewnienia dostępu i faktycznej obsługi finansowej realnej sfery gospodarki, jak też powinność (współ)tworzenia wzrostu/rozwoju gospodar-

czego tyczy się banków jako ogółu (sektora bankowego) oraz całego sektora bankowo-finansowego (ze względu na zróżnicowane i znaczące powiązania banków z innymi instytucjami sektora finansowego). Powinnością każdego banku jest antycypowanie i łagodzenie sytuacji deficytów wywołanych swą działalnością, zanim jako sektor stworzą zagrożenie dla gospodarki realnej i jej wzrostu. Tak pracujące banki są postrzegane jako odpowiedzialne i mogą działać w zgodzie z koncepcją zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego (ściślej – w sferze ładu rynkowego gospodarki).

4. Odpowiedzialność społeczna banku komercyjnego mieści w sobie odpowiedzialność makroekonomiczną, ale przy tym nie jest problematyczna – w przeciwieństwie do odpowiedzialności makroekonomicznej – jeśli chodzi o jej odpowiedniość do koncepcji zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Problematyczność ta ma związek z istniejącą w literaturze niejednoznacznością interpretowania wpływu systemu finansowego na wzrost gospodarczy, z którym to wzrostem kojarzony jest termin dobrobytu. Otóż trzeba zauważyć, iż w teorii ekonomii wiele miejsca poświęca się optymalnej alokacji zasobów koniecznej do rozwoju gospodarczego, tym samym i dobrobytu (statyczna lub dynamiczna teoria dobrobytu [Mishan 1996]).

Proporcjonalność między bogactwem a dobrobytem nie ma charakteru przyczynowego, gdyż wzrost gospodarczy nie jest ani konieczny ani wystarczający do wzrostu dobrobytu. Dobrobyt jest uwarunkowany przyjętą skalą wartości. W teoriach wzrostu gospodarczego skala wartości ma charakter jedynie materialny, który decyduje o wpływie na jakość życia człowieka [Piontek 1999]. Nie ma zatem pewności, że ten bank, który swą odpowiedzialność zewnętrzną sprowadza do odpowiedzialności makroekonomicznej, będzie dostrzegał i respektował inne niż tylko materialny wymiar dobrobytu społecznego, zaślanając się swoim zaangażowaniem na rzecz wzrostu gospodarczego poprzez ciągłą poprawę efektywności ekonomicznej działania (zgodnie ze wskazaniem wynikającym ze stosownej funkcji makroekonomicznej systemu bankowego) oraz swą postawą etyczną przejawiającą się w respektowaniu obowiązującego prawa. Tymczasem wielu kwestii z zakresu odpowiedzialności ekologicznej i wpływu społecznego biznesu nie sformalizowano, nie ujęto w kategoriach pieniężnych (np. nie wszystkie korzyści i koszty eksploatacji i ochrony środowiska są do ujęcia w kategoriach pieniężnych, niektóre nie są wystarczająco wyrażone w pieniądzu, przez co cena nie odzwierciedla pełnej prawdy ekologicznej) ani wymaganych prawem. Nie ma gwarancji, że bank, który odżegnuje się od podejmowania powinności wynikających z odpowiedzialności społecznej biznesu lub przyjmuje je bardzo wybiórczo, np. pod wpływem konkurencji lub zagrożenia restrykcyjnym wpływem prawa, będzie interpretował dobrobyt w sposób, jaki nakazuje koncepcja zrównoważonego rozwoju. Natomiast te banki, które obok odpowiedzialności makroekonomicznej podejmują powinności wynikające z wpływu ekologicznego i społecznego, a więc pojmują odpowiedzialność społeczną zgodnie z koncepcją CSR, dobrobyt będą interpretować w sposób jednoznaczny. Koncepcja

zrównoważonego rozwoju (na której oparta jest koncepcja CSR), będąca przeciwieństwem przytoczonej wyżej materialnej koncepcji dobrobytu, utożsamia dobrobyt z jakością życia w wymiarze sensorywnym i osobowym.

5. Charakterystyczne dla odpowiedzialności społecznej banku, co jednocześnie różnicuje ją od odpowiedzialności makroekonomicznej, jest to że:

- u jej podstaw leży nakaz zachowania spójności banku i bankowości (idea „banku dla społeczeństwa”) – odpowiedzialność społeczna uznaje powinność utrzymania bankowości jako podstawowej dziedziny swej działalności, a także dawania do niej lepszego dostępu podmiotom gospodarki realnej;
- nie zamyka perspektywy korzystania z innowacyjnych formuł funkcjonowania banku (np. jako przedsiębiorstwo „sieciowe” według reguł Nowej Gospodarki), jeśli nie wiąże się to z pogorszeniem dostępu podmiotów gospodarki realnej do usług bankowości;
- jest dodatkowo wyznaczona przez dążenie banku do tworzenia pożądaných relacji społecznych i charakterystyczna dla banku o dużej wrażliwości społecznej – na banku ciąży odpowiedzialność, by jego praca została ukierunkowana na humanizowanie świata: wymagane jest podejmowanie tylko działań celowych – obiektywnie zmierzających do uczestnictwa ludzi lub rzeczy w pewnych doskonałościach (poprawie dobrobytu materialnego i niematerialnego), i nie-podejmowanie działań bezsensownych – niszczących, degradujących człowieka, współzycie ludzkie lub przyrodę.

6. Ujmując inaczej jak w powyższym punkcie charakterystyczne cechy odpowiedzialności społecznej banku, można stwierdzić co następuje:

W odpowiedzialności społecznej równie ważne, jak sprawność realizowania wiązki funkcji makroekonomicznych jest zaangażowanie banku komercyjnego w rozwiązywanie problemów społecznych powstających lub pogłębianych w procesach globalizacji, dotyczących podmiotów najbardziej narażonych na stanie się stroną pokrzywdzoną, a także takich grup interesariuszy, które nie mają prawa głosu, czyli przyszłych pokoleń oraz środowiska przyrodniczego.

Doskonalenie w banku mechanizmów pośrednictwa bankowego zwiększa możliwości wpływu socjalnego, ekologicznego i ekonomicznego bez jednoczesnego unikania zaangażowania w rozwiązywanie problemów społecznych, w tym spójności społecznej i terytorialnej, jakości i środowiskowych.

Odpowiedzialność społeczna przejawia się w stałym zaangażowaniu banku w to, by:

- zachowywać się uczciwie i odpowiedzialnie w obliczu narastających napięć i problemów społecznych pogłębianych w dobie globalizacji;
- poprzez doskonalenie profesjonalizmu swego biznesu (nierozzerwalnie związanego z bankowością), co usprawnia możliwości wypełniania funkcji makroekonomicznych, przyczyniać się do rozwoju systemu społecznego, poprawiając jakość życia pracowników (i ich rodzin) oraz lokalnych społeczności i całego społeczeństwa.

Wtedy bank potwierdza swą rolę w społecznej i terytorialnej spójności, jakości i środowisku. Dowodzi, że poprzez świadczenie usług/produktów bankowości relacje z pracownikami i inwestycje w realną sferę gospodarki są w stanie wpływać na zatrudnienie, jakość pracy i jakość relacji przemysłowych oraz z gospodarstwami domowymi, uwzględniając respektowanie fundamentalnych praw, równych szans, braku dyskryminacji, jakości produktów i usług finansowych oraz wytwarzanych przez swoich klientów, zdrowia i środowiska naturalnego.

7. Różnice między makroekonomiczną i społeczną odpowiedzialnością można wyjaśnić też w inny sposób, tj. w powiązaniu z etyczną przestrzenią biznesu.

Filozoficzne sposoby postrzegania współczesnego społeczeństwa (systemu społecznego) i powiązania z nimi biznesu są różne. W dziedzinie bankowości komercyjnej do uwzględnienia są więc dwie wizje współczesnego systemu społecznego: separatystyczna i integracyjna [Popkin, Stroll 1999]. Wizja trzecia, tzw. unitariańska, z natury jest właściwa instytucjom niekomercyjnym. Przeciwników społecznej odpowiedzialności biznesu bankowego będących zwolennikami odpowiedzialności makroekonomicznej można zaklasyfikować do tych przyjmujących wizję separatystyczną. Z kolei orędownicy odpowiedzialności społecznej biznesu wyznają wizję integracyjną społeczeństwa [Kurtzman i in. (red.) 2005].

Podejmując i postępując zgodnie z odpowiedzialnością makroekonomiczną, w świetle wizji separatystycznej banki stają się „bankami dla społeczeństwa moralnego” poprzez działanie dwóch mechanizmów adaptacyjnych:

- popytu rynkowego należącego do właściwej sfery działalności gospodarczej (tj. do systemu rynkowego),
- prawa będącego głównie instrumentem administracji publicznej.

Dzięki takim mechanizmom nie dopuszcza się do sytuacji, w której działalność gospodarcza, jaką jest m.in. działalność bankowa, stanie się szkodliwa dla ogółu.

Dla odpowiedzialności społecznej biznesu wizja separatystyczna nie może być wystarczająca, ponieważ nie wszystkie moralne niepokoje obecne w społeczeństwie można zakwalifikować jako przypadek popytu rynkowego, wywierającego wpływ na strategię bankowe lub jako zasady prawne egzekwowane przez władze publiczne. Społeczna odpowiedzialność biznesu neguje brak możliwości stosowania moralnych rozważań do biznesu i popadania w separatystyczny cynizm. Równocześnie z drugiej strony, w odniesieniu do banków komercyjnych, nie jest właściwe (bo szkodliwe) popadanie w nadmierny optymizm charakterystyczny dla wizji unitariańskiej. Przyglądając się idei odpowiedzialności społecznej biznesu, można zauważyć, że opiera się ona na wizji integracyjnej społeczeństwa – wizji ukazującej „jedność w inności” pomiędzy społecznością moralną i ewolucyjnymi strukturami funkcjonalnymi, które mają dodatkowe połączenia wewnętrzne (wskutek czego struktury się komunikują i utrzymują z sobą związki). Połączenia pomiędzy różnymi strukturami funkcjonalnymi (podsystemami) mają charakter wewnętrzny i dzięki ich wymianie istnieje możliwość utrzymania integralności podsystemów [Pratley 1998].

Spółeczna odpowiedzialność biznesu nie wymaga, aby biznes bankowy był bezkrytycznie (optymistycznie) moralny. W świetle wizji integracyjnej, z której czerpie społeczna odpowiedzialność biznesu, „moralnej odpowiedzialności biznesu nie należy traktować ani zbyt naiwnie, ani zbyt pesymistycznie. Trzeba formułować moralne wymogi w kategoriach zasad fundamentalnej sprawiedliwości rządzących relacjami wymiany i stosunkami hierarchicznymi, na których zbudowane są instytucje biznesu. Takie moralne podejście do biznesu należy połączyć ze strategicznymi instrumentami prawa i popytu konsumenckiego” [Kurtzman i in. (red.) 2005].

W wizji integracyjnej (jak i unitariańskiej) uznaje się, że każda działalność, w tym szczególnie jej forma – biznes bankowy, jest realizowana w danej przestrzeni: fizycznej i etycznej. Pierwsza określa warunki zachowań jednostek, grup, zespołów, całych społeczności w zakresie pozyskiwania i przetwarzania zasobów, ich transformacji w oczekiwane efekty oraz reguły uczestnictwa w podziale tych efektów. W tej przestrzeni banki podejmują odpowiedzialność makroekonomiczną (czy to w ramach, czy też nie w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu). Drugą przestrzeń wypełniają konkretne, przyjęte i akceptowane reguły zachowań w ramach tych procesów, czyli normy moralne. W tej przestrzeni podejmowana jest społeczna odpowiedzialność biznesu. Natomiast w wizji separatystycznej przestrzeń druga jest nieistotna dla biznesu, a jeżeli bank, podejmując odpowiedzialność makroekonomiczną, działa w zgodzie z normami moralnymi, to dzieje się tak za sprawą obydwu mechanizmów adaptacyjnych: popytu rynkowego i prawa.

9. Odpowiedzialność społeczna jest traktowana jako najszersza pod względem zakresu odpowiedzialność publiczna, ponieważ uwypukla funkcje społeczne przedsiębiorstwa bankowego.

4. Odpowiedzialność zewnętrzna banku w świetle polskiej legislacji prawnej

Zastosowana tu analiza wykładni prawa polskiego stanowi autorski pomysł na odczytanie publicznej odpowiedzialności banku oraz porównanie z sobą obu jej typów. Porównania można dokonać na podstawie wyodrębnienia i interpretacji elementów różnicujących oraz upodabniających oba typy odpowiedzialności publicznej banku.

Punktem wyjścia dla opisu odpowiedzialności publicznej banku oraz wskazania elementów różnicujących lub upodabniających oba jej typy jest przyjęcie określonych założeń. Załoženiami są zdania następujące: Podejmując odpowiedzialność makroekonomiczną, bank zobowiązuje się w zakresie bankowości prowadzić działalność zgodnie ze sztuką bankową i jednocześnie niesprzecznie z przepisami prawa. Prawo wymusza na banku działanie respektujące interesy gospodarki i społeczeństwa. Natomiast w przypadku społecznej odpowiedzialności biznesu bank, w aspektach prawnych, podejmuje się prowadzić bankowość zgodnie z przepisami prawa oraz przy uwzględnieniu ewentualnie występujących kierunków zmian w stosowanej wykładni prawa. Kolejne założenie dotyczy możliwości wykorzystania wykładni

prawa do opisu odpowiedzialności publicznej banku oraz jej typów. W świetle tego ostatniego założenia przyjęto, że sposobem na wyodrębnienie elementów mogących różnicować lub upodabniać oba typy odpowiedzialności będzie wykorzystanie logiki i uzasadnień stosowanej wykładni prawa w Polsce.

W pierwszym podejściu analitycznym może się wydać, że publiczna odpowiedzialność banku wywiedziona ze stosowanej wykładni prawa (w Polsce) nie daje przesłanek dla rozróżnienia jej typów: makroekonomicznej i społecznej (CSR). Na gruncie prawnym uzasadnia się żądanie najwyższych wymagań staranności wobec banków w obsłudze klientów. W Polsce Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 22 maja 1991 r., już w okresie początkowym transformacji ustrojowej Polski, stwierdził, że banki są instytucjami zaufania publicznego i w świetle tego powinny dawać szczególną rękojmnię bezpieczeństwa swoim klientom, mają też tradycyjnie obowiązek najwyższej staranności w dziedzinie lojalności kontraktowej, informowania klientów o zaszczytach mogących rzutować na ich interesy itp. A wszystko po to, by zagwarantować poczucie pewności i bezpieczeństwa, cenne dla klientów i z punktu widzenia procesu podejmowania w podmiotach gospodarujących trafnych decyzji, opartych na kalkulacji ekonomicznej [Uchwała 7 SN z 22 maja 1991, III CZP 15/91, OSNC 1992/1/1].

Pojęcie CSR, na potrzeby odróżnienia go w aspekcie prawnym od pojęcia odpowiedzialności makroekonomicznej, jest interesujące wtedy, gdy pozwala na zdefiniowanie takich jego cech, które pozostałyby niezauważone, gdyby analizę prowadzić tylko z poziomu obowiązujących przepisów prawa. W obu rozumieniach odpowiedzialności publicznej panuje jednomyślność, że bank musi respektować obowiązujące przepisy prawne. W przypadku tradycyjnego interpretowania odpowiedzialności publicznej (tj. w przypadku odpowiedzialności makroekonomicznej), w przeciwieństwie do CSR, nie musi jednak występować jednomyślność w zakresie kwestii nieobjętych regulacją prawną lub nieostro uregulowanych – w niektórych bankach może występować pogląd, że „to, co nie jest zabronione prawem, jest dozwolone”. Oznacza to, że w ujęciu odpowiedzialności makroekonomicznej dopuszcza się działanie niesprzeczne z obowiązującym prawem (co nie jest tożsame z działaniem zgodnym z zasadami prawa), natomiast w CSR działanie musi być zgodne z zasadami prawa. Inaczej ujmując, w odpowiedzialności makroekonomicznej granice swobody kształtowania przez banki stosunków z klientami wyznaczone są ustawowo i stanowią je przede wszystkim zakazy prawa karnego oraz normy administracyjne, natomiast w CSR granice te wyznacza zgodność z zasadami prawa, zarówno tego bezwzględnie obowiązującego, jak i z zasadami dobrych zwyczajów (np. zasadami współżycia społecznego oraz natury umów bankowych).

Więcej elementów odróżniających oba typy odpowiedzialności publicznej można dostrzec, prowadząc analizę wielopoziomową, w której poziomami są różne zasady mogące być brane pod uwagę przy budowaniu stosunków finansowych z klientami. Chodzi o to, że przyjmowana w banku odpowiedzialność pozostaje w ścisłym

związku z tym, jaką wykładnię przepisów stosuje on w kwestii swobody umów oraz jak rozwiązuje kwestię „staranności banku w stosunkach z klientami”.

Zasada swobody umów nie jest twardą zasadą prawa, jest wyprowadzona z konstytucyjnych zasad wolności i sprawiedliwości, ale nie jest z nimi tożsama. W bankach mogą więc być przyjmowane różne stanowiska co do zakresu wdrażania zasady konstytucyjnej do swej działalności.

Zasada sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej) oznacza redystrybucję dóbr (np. poprzez dostarczanie usług bankowych) do gorzej sytuowanych warstw społeczeństwa oraz społecznie akceptowany rozkład praw i obowiązków uczestników obrotu gospodarczego (w tym np. zachodzącego w stosunkach bank–klient), służący tworzeniu zdrowego i stabilnego wzrostu gospodarczego [Orzeczenie TK z 25 lutego 1997, K/21/95, OTK 1997/2/23]. Ale to banki samodzielnie decydują – w świetle zasady wolności działalności gospodarczej (art. 20 Konstytucji RP) – czy w polu ich bezpośredniego zainteresowania znajdują się słabsze warstwy społeczeństwa w charakterze klientów. Banki wykazujące dużą „wrażliwość społeczną”, ukierunkowane na odpowiedzialność zgodną z CSR, będą bardziej skłonne czynnie wspierać rozwiązywanie problemu wykluczenia społecznego/finansowego niż banki, które uważają ten problem za należący przede wszystkim do państwa, natomiast ich problemem jest pozyskanie i obsługa klientów „pracujących” na wysoką rentowność banku. Ponadto banki powinny wyważyć pozycję swoją i klientów – nie utrzymywać przewagi ekonomicznej banku nad klientem, troszczyć się o sprawiedliwy rozkład praw i obowiązków w stosunkach z klientami (oraz pracownikami bankowymi). Jednakże nie ma twardej reguły oceniającej sprawiedliwość rozkładu. Dzięki swobodzie umów banki mogą rozwijać wolność gospodarczą klientów, ale też pozbawiać wolności gospodarczej (sytuacja tzw. umów dławiących). Niepotrzebne pozbawianie wolności banki powinny unikać, ale to do nich należy racja o zasadności bądź bezzasadności ewentualnego pozbawienia klienta wolności gospodarczej.

Swoboda umów także nie jest sformułowana w prawie unijnym, jest ona wywiedziona z zasad TWE – Traktatu z 25 marca 1957 r. ustanawiającego Wspólnotę Europejską [J.t.Dz.Urz. UE C 325 z 24 grudnia 2002]. Ponieważ jednak Trybunał Konstytucyjny RP podkreśla „konieczność interpretowania zagadnień swobody gospodarczej w kierunku implikowanym rozwojem prawa europejskiego” [Łętowska (red.) 2002], to wynika z niego ukierunkowanie publicznej odpowiedzialności banku na respektowanie dorobku wspólnotowego stanowiącego próbę unifikacji prawa umów w poszczególnych krajach członkowskich. Taką próbę stanowią Zasady Europejskiego Prawa Kontraktów (PECL), które cechuje uniwersalizm, i tym samym dotyczą one także obrotu profesjonalnego (po jednej stronie umowy występuje profesjonalista – taki, jakim jest bank). Wprawdzie bezpośrednio „PECL oferuje pomoc zarówno sądom, jak i arbitrom, którzy muszą rozstrzygnąć przypadki niewystarczająco uregulowane przez systemy narodowe czy też inne dostępne systemy zasad” [Łętowska (red.) 2002], to jednak mogą być one pomocne również w bankach na

potrzeby społecznie odpowiedzialnego działania. Kierunkowskazem w budowaniu społecznie odpowiedzialnych stosunków z klientami może być art. 4.109, z którego wynika, że bank działa jednostronnie na swoją korzyść, jeżeli „w czasie zawarcia umowy [klient banku jako strona umowy – dopisek DK] znajdowała się w stosunku zależności, zagrożenia gospodarczego, nagłej potrzeby lub była nieostrożna, nie-uświadomiona, niedoświadczona lub zabrakło jej umiejętności negocjacyjnych, a druga strona [czyli bank – dopisek DK] o tym wiedziała lub wiedzieć powinna i – z uwzględnieniem okoliczności oraz cech umowy – w rażąco nieuczciwy sposób wykorzystwała położenie pierwszej strony lub uzyskała nadmierne korzyści” [Trzaskowski 2005]. Dodatkowym kierunkowskazem może być art. 4.110, który dotyczy niedozwolonych postanowień wzorców umownych. Oprócz tego pomocne w kształtowaniu stosunków kontraktowych z klientami bankowymi mogą być Zasady Międzynarodowego Prawa Kontraktów UNIDROIT (odzwierciedlające zwyczajowe w międzynarodowym obrocie, ale bez przeciwwskazań do odniesienia ich także do obrotu krajowego) [Zasady UNIDROIT 2004]. Zasady te odnoszą się do zasad dobrej wiary i uczciwego obrotu, a także nadużycia przewagi negocjacyjnej prowadzącej do powstania efektu nadmiernych i nieuzasadnionych korzyści dla strony o silniejszej pozycji negocjacyjnej, oraz zasady bezskuteczności klauzul wyłączających odpowiedzialność (mającej miejsce, gdy klauzule byłyby rażąco niesprawiedliwe ze względu na cel umowy). W przypadku tej ostatniej zasady banki powinny przyjmować, że rażąco niesprawiedliwymi (a więc społecznie nieodpowiedzialnymi) są klauzule, gdy:

- klient nie jest w stanie ubezpieczyć się od ryzyka szkód, za które bank nie odpowiada (ze względu na koszty lub ograniczenia rynku lub istoty ubezpieczeń);
- klient mógł oczekiwać, ze względu na cel umowy (i posiadaną wiedzę profesjonalną), większej staranności banku w wykonaniu umowy.

W stosunkach umownych z klientami banki obowiązują również inne zasady, tj. zasady współzycia społecznego. Ograniczają one swobodę umów, ale w inny sposób niż zasady ustawowe. Mając charakter ocenny i generalny, wymykający się prostym wskazówkom co do ich stosowania w konkretnym przypadku, to w bankach mogą występować różne oceny zgodności swoich umów z zasadami współzycia społecznego, ze skutkami mniejszego lub większego uwzględnienia słusznego interesu klienta.

Wśród zasad współzycia społecznego wyróżnia się zasadę równości faktycznej stron, w której nie toleruje się, by strona silniejsza – bank wykorzystywała swą przewagę do kształtowania stosunków umownych w sposób krzywdzący drugą stronę – klienta lub z uszczerbkiem dla dobra publicznego. Ponadto stronie silniejszej stawiane są wyższe wymagania w procesie zawierania umów [Radwański (red.) 2002]. Przykładem sprzecznej z zasadami równości faktycznej stron jest umowa, w której zmiana oprocentowania pozostawiona jest dowolnej ocenie banku. „Takiej dowolności nie usuwa kontrola działalności bankowej [...], mająca cechy kontroli wewnętrznej. Kontrahent banku, jakkolwiek musi się liczyć z tym, że oprocentowanie

jego lokaty może ulec zmianie, to jednak nie może być on pozbawiony możliwości kontrolowania zasadności tych zmian. [...] zasada równości stron właściwie rozumiana czyni koniecznym zamieszczenie w regulaminie takich postanowień, które orientują o konkretnych okolicznościach mających wpływ na zmianę oprocentowania” [Wyrok SN z 5 kwietnia 2002, II CKN 933/99, Lex54492].

Drugą zasadą współżycia społecznego jest zasada słuszności kontraktowej. Współcześnie w świetle tej zasady ocenie podlegają wzajemny rozkład świadczeń stron umowy (praw i obowiązków stron umowy), ogół ciężarów, szans i ryzyka związanych z umową [Radwański (red.) 2002]. Przykładem naruszenia zasady słuszności kontraktowej w umowach bankowych jest przyjęcie „argumentu cenowego” w wykazywaniu przez bank zgodności swych umów z tą zasadą. Niekorzystne postanowienia umowy przez stronę silniejszą – bank tłumaczy silniejszą wolą klienta uzyskania lepszych parametrów finansowych transakcji. Zwykle strona słabsza otrzymuje te korzyści przejściowo (niższe oprocentowanie kredytu, brak premii przy zakupie opcji walutowej, etc.) ale stanowią one „marchewkę”, biorąc pod uwagę zakres jej zobowiązań wobec strony silniejszej. Zatem w bankach różnie można podejść do oceny zgodności umowy z zasadą słuszności kontraktowej.

Innym ograniczeniem swobody umów, obok zasad współżycia społecznego, jest właściwość stosunku umownego (taka cecha stosunku umownego, której pozbawienie dyskwalifikuje go bez sprawdzania zgodności z zasadami współżycia społecznego). Swoiste cechy posiada np. umowa rachunku bankowego. Staranność banku w umowie rachunku bankowego jest budowana m.in. na podstawie art. 50.2 Prawa bankowego, mówiącego o „szczególnej staranności” banku w zakresie bezpieczeństwa środków pieniężnych. Na kanwie orzeczeń na temat obowiązków banku w umowie rachunku bankowego można budować miernik staranności banku wobec klienta, obowiązujący również w innych umowach bankowych. „Szczególna staranność” przejawia się również w spełnieniu przez umowę sensowności społeczno-gospodarczej (celu ekonomicznego zawiązanego stosunku). Ponadto, jeśli uwzględnić by przypisywany zwyczajowo bankowi przymiot instytucji zaufania publicznego, to miernikiem szczególnej staranności banku jest funkcja powiernika interesów klienta – tzn. bank powinien uwzględniać interes klienta w ograniczaniu ryzyka przy zawieraniu i wykonywaniu umów bankowych (nie chodzi tu o postulat redukcji marż, opłat, spreadów walutowych, nakaz udzielenia kredytu, lecz raczej o czytelne informowanie o różnych parametrach finansowych czy kryteriach udzielenia lub wypowiedzenia kredytu).

Przytoczone wyżej zasady w prawie nie czynią jeszcze istotnej różnicy pomiędzy interpretacjami obu typów odpowiedzialności publicznej. Wszystkie one nakładają banki do oparcia swej odpowiedzialności publicznej na systemie wartości obowiązującym w społeczeństwie, np. uczciwego obrotu, dobrej wiary, współżycia społecznego, porządku publicznego. Jednakże nie mając charakteru twardych norm prawnych, stanowią tylko punkt odniesienia przy wewnętrznej (stosowanej w danym banku) wykładni prawniczej – to, co w jednym banku będzie postrzegane

jako jeszcze uczciwe, w innym może być odczytane jako nieuczciwe, *etc.* Wyłonię mierniki najwyższej staranności banku polegające na ustaleniach zgodności działania bankowego w stosunkach z klientami z przedstawionymi zasadami nie są więc jednoznaczne. Czynnikiem decydującym i różnicującym banki pod względem rozumienia swej odpowiedzialności za wpływ na gospodarkę, społeczeństwo będzie stosunek banku do tłumaczenia *a contrario* milczenia regulacji w danej kwestii. Tłumaczenie *a contrario* to rozumowanie polegające na postulatcie kompletności każdej wypowiedzi prawnej lub prawniczej. Przykładowo, jeśli z przepisu wynika, że jest zakaz wprowadzania do umowy postanowień, z którymi konsument nie mógł się zapoznać przed podpisaniem umowy, to w jednym banku, inaczej niż w innym, może zostać przyjęte, że w odniesieniu do klienta niemającego statusu konsumenta taki przepis nie obowiązuje – co oczywiście nie leży w słusznym interesie klienta. Dla odpowiedzialności zgodnej z CSR oraz możliwe, że także (ale niekoniecznie) dla odpowiedzialności makroekonomicznej charakterystyczne jest, że rozumowanie *a contrario* to pozór rzetelności. O tym, że rozumowanie *a contrario* jest pozornie rzetelne, wyjaśniane jest w literaturze omawiającej swobodę umów: „[...] bardzo niewiele norm prawnych (czy postanowień umowy) zawiera wypowiedzi wyczerpujące; każdy przepis i każde postanowienie umowy występuje w pewnym kontekście, odnosi się (zwykle milcząco) do zasad ogólnych i założeń oczywistych w systemie prawa cywilnego. Prymat rozumowania *a contrario* doprowadziłby do konieczności wyczerpującego sformułowania każdej wypowiedzi, co z kolei doprowadziłoby np. do patologicznego rozrostu tekstów ustaw oraz umów” [Korpalski 2010].

5. Zakończenie

Występujące nurty, doktryny w prawie polskim ukierunkowują podmioty gospodarujące, w tym banki, na działania respektujące wartości ogólnospołeczne. Odpowiedzialność prawna ciążąca na bankach ma wymuszać prowadzenie działalności w zgodzie z obowiązującym w społeczeństwie jego systemem wartości, o ile nie byłyby skłonne uczynić tego dobrowolnie. Zatem podejmowanie odpowiedzialności publicznej wymusza na bankach uwzględnianie nie tylko interesów własnych, dzięki czemu banki mają pozytywny wpływ na gospodarkę, społeczeństwo, środowisko naturalne. Jednakże takie podejście nadal nie rozwiązuje problemu szkodenia klientom, gospodarce, społeczeństwu w przypadku banków motywowanych pazernością na zysk (nie dotyczy to banków działających w zgodzie z CSR). Pozostaje problem omijania przepisów prawa, tj. działania niesprzecznego z prawem, lecz motywowanego poszukiwaniem nowych, wydajniejszych źródeł krótkoterminowego zysku i jednocześnie związanych z wątpliwym pozytywnym wpływem na gospodarkę, społeczeństwo, przyrodę. Prawo nie rozwiąże problemu chciwości banków, a jedynie może sprzyjać jego ograniczaniu. Czynnikiem sprawczym brania na siebie i realizacji odpowiedzialności zgodnej z CSR jest „wrażliwość społeczna”. Banki napędzane wrażliwością społeczną wprawdzie nie tracą z pola widzenia zysku, ale inaczej budują relacje z różnymi grupami interesariuszy, w tym z klientami.

Działanie w zgodzie z prawem wstępnie warunkuje odczytanie banku jako przyjmującego na siebie odpowiedzialność publiczną. Ale w ujęciu odpowiedzialności zgodnej z CSR to nie wystarczy. Bank działający zgodnie z CSR jest jednocześnie ukierunkowany na działanie w poszanowaniu prawa, zgodnie z podwyższonymi standardami działania uwzględnianymi w wykładni prawa (standardami staranności w dziedzinie lojalności kontraktowej, uczciwości i rzetelności profesjonalisty-bankiera oraz ostrożności), i wspieranie rozwoju zrównoważonego. CSR banku wykracza poza powszechnie występujące w środowisku bankowym przekonanie o wystarczalności odpowiedzialności makroekonomicznej jako swej odpowiedzialności publicznej, poprzez wzmocnienie nacisku na działanie zawsze zgodne z podwyższonymi standardami działania oraz włączenie się w rozwiązywanie problemów społecznych, m.in. poprzez niezawężanie kręgu klientów do charakteryzujących się udowodnioną lub spodziewaną dość wysoką rentownością, nieprzyczynianie się swoim postępowaniem lub poprzez nieodpowiednio dopasowane produkty do dopasowania klientów w stan wykluczenia finansowego.

Literatura

- Allen F., Santomero A.M., 1998, *The theory of financial intermediation*, Journal of Banking & Finance, s. 1462 i n.
- Hakenes H., 2003, *Banks as Delegated Risk Managers*, Universitate Mannheim Sonderforschungs-be-reich 504 Working Paper Series, no 3, s. 3.
- J.t.Dz.Urz. UE C 325 z 24 grudnia 2002.
- Korenik D., 2009, *Odpowiedzialność banku komercyjnego. Próba syntezy*, Difin, Warszawa, rozdz. 3.
- Korpalski M., 2010, *Bankowe umowy przedsiębiorców*, Difin, Warszawa, s. 25.
- Kurtzman J., Rifkin G., Griffit V. (red.), 2005, *Praktyczne idee najciekawszych pomysłów biznesu*, MT Biznes, Warszawa, s. 45.
- Łętowska E. (red.), 2002, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa, s. 75.
- Mishan E., 1996, *Spór o wzrost gospodarczy*, PIW, Warszawa, s. 68.
- Orzeczenie TK z 25 lutego 1997, K/21/95, OTK 1997/2/23.
- Piontek B., 1999, *Jakość życia i sposoby jej mierzenia w strategii wzrostu gospodarczego i w zrównoważonym rozwoju*, Problemy Ekologii, nr 6, s. 220.
- Popkin R.H., Stroll A., 1994, *Filozofia*, Zysk i S-ka, Poznań, s. 42.
- Pratley P., 1998, *Etyka w biznesie*, Gebethner & Ska, Warszawa, s.49.
- Radwański Z. (red.), 2002, *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 2, C.H. Beck, Warszawa, s. 250-251.
- Swift T., Zadek S., 2002, *Corporate Responsibility and the Competitive Advantage of Nations*, The Copenhagen Centre, AccountAbility.
- Trzaskowski R., 2005, *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*, Zakamycze, Kraków, s. 157-158.
- Uchwała 7 SN z 22 maja 1991, III CZP 15/91, OSNC 1992/1/1.
- Wyrok SN z 5 kwietnia 2002, II CKN 933/99, Lex54492.
- Zasady UNIDROIT z komentarzem, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>.